

PRECIZĂRI REFERITOARE LA ACTIVITATEA CASINEI ROMÂNE DIN BEIUȘ

**DE
VIOREL FAUR**

În primele decenii de după revoluția de la 1848—1849, românii transilvăneni — neputînd practica un activism politic eficient, care să le asigure exercitarea unor drepturi burghezo-democratice — și-au concentrat energiile pe tărîmul vieții spirituale, realizînd însemnate progrese în acest domeniu. Cultura a devenit un important factor al rezistenței la tot mai accentuatele tendințe asimilative ale națiunilor dominante. În această realitate istorică rezidă, de altfel, perseverența fruntașilor culturali români în a-și întemeia asociații și reuniuni, care au împinzit, în scurtă vreme, întreaga Transilvanie și au reprezentat o spiritualitate dinamică, în curs de plenară afirmare. Ele sînt apreciate, cu îndreptățire, ca fiind „veritabile fortărețe ale vieții naționale românești”¹ și, totodată, elemente puternice ale unității culturale.

Această efervescență culturală nu a fost un fenomen unilateral, lipsit de semnificații de altă natură. Dimpotrivă, el poartă amprenta politicului, incluzînd sensuri acut naționale. Dacă în mod oficial nu li se permitea societăților culturale românești, precum și celor ale altor naționalități asuprite din imperiu, să organizeze manifestări cu caracter politic, aceasta nu înseamnă că ele n-au cultivat idei de o incontestabilă factură politică. Strădaniile așezămintelor culturale vizau o dublă finalitate: punerea în valoare a unor latențe spirituale și pregătirea terenului pentru realizarea deplinei unități statale și teritoriale a tuturor românilor. Observăm că numai metodele folosite pentru atingerea acestor deziderate au fost diferite, în mod practic existînd un consens al preocupărilor fundamentale ale multiplelor „fortărețe ale renașterii naționale românești”, care erau societățile și reuniunile literare și muzicale. Acest adevăr este acceptat de istoriografia noastră, răminînd doar a se aduce noi argumente pentru susținerea lui. Ele sînt de o abundență neobișnuită, făcîndu-se necesare investigații temeinice pentru identificarea și stabilirea realelor lor dimensiuni și valențe. Numai o cunoaștere cuprinzătoare

¹ V. Curticeanu, *Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1918*, Editura Științifică, București, 1968, p. 7.

olic, tineretul studios, care, ulterior a sporit rîndurile burgheziei naționale, angajată în lupta pentru obținerea unor drepturi firești pentru populația majoritară din Transilvania.

Profesorii care au funcționat la școala beiușeană nu s-au limitat la stricta prestare a atribuțiilor didactice. Ei au conlucrat, cu exemplară perseverență, pentru configurarea unui climat cultural stimulatîv din care s-a alimentat tineretul, meseriașii și intelectualitatea din întreaga depresiune a Beiușului, precum și din extremitatea vestică. Consecințele au fost, desigur, salutare. În 1861 s-a dat prima reprezentare teatrală românească cu comedia *Iorgu de la Sadagura*, de Vasile Alecsandri¹¹. În anul proxim s-a întemeiat una din cele mai importante societăți literare ale elevilor de la școlile secundare românești din Transilvania. Mai exact, Societatea de lectură „Samuil Vulcan”, care a avut o activitate multilaterală, puternic ancorată în realitățile naționale contemporane ei¹². Membrii acesteia au pregătit și susținut „memorabile concerte cu declamațiuni, la care erau prezenți intelectualii din întreg Bihorul . . . ”¹³. Unele au fost găzduite de casina locală, cum a fost—spre exemplu—spectacolul muzical „împreună” cu recitări de poezii, din 12 mai 1867¹⁴. Se afla, în localitate—încă din 1858¹⁵ — o casină așa-zis „opidană”. Nu întotdeauna însă îi erau deschise porțile, cu destulă bunăvoință, pentru manifestările culturale românești. Se resimțea, așadar, necesitatea unui cadru organizat și, evident, a unui edificiu care să stea în folosința exclusivă a celor dornici de cultură și o mai activă viață socială. Pentru românii din așezarea de pe Crișul Negru și împrejurimile acesteia înființarea unei casine, *adică a unei asociații cu sediu propriu*, era o chestiune de stringentă actualitate. Nu este întâmplătoare, după opinia noastră, precizarea dintr-un material publicistic în legătură cu Casina română din Beiuș, care s-a inaugurat la 1 iunie 1871. Pentru a se ajunge la acest însemnat moment, „se lucra . . . de mulți, mulți ani”¹⁶. Rezultă că o aspirație mai veche prinsese contururi abia la începutul deceniului al VIII-lea al veacului precedent. Pînă atunci însă au fost adunate sumele necesare edificării sediului casinei¹⁷, o construcție potrivită și relativ

* I o a n L e n g h e l, *Contribuțiuni la cunoașterea Casinei române din Beiuș, în Contribuții culturale bihorene*, Oradea, 1974, p. 71—97. În această lucrare, autorul discută pe larg statutele casinei — pe care le retipărește — stăruind asupra terminologiei (casină, societate de lectură, cabinet literar) și a modului cum a fost utilizată biblioteca acesteia. În același volum (la p. 99—105) a apărut și o altă lucrare, intitulată *Casina română în viața culturală a Beiușului*, în care sînt reluate rezultatele atinse de cercetarea anterioară, fără să se adîncească problematica respectivă.

* Deși am investigat toate fondurile arhivistice din Beiuș, n-a fost posibilă descoperirea arhivei casinei, despre a cărei existență nu ne îndoiim.

¹⁰ C o n s t a n t i n P a v e l, *Școlile din Beiuș*, Tipografia „Doina”, Beiuș, 1928.

¹¹ A fost aranjată, după cum se afirmă în *Gazeta Transilvaniei* (1861, nr. 12, p. 53—54), de „o societate de diletanți”.

¹² V i o r e l F a u r, *Contribuții la istoricul societății de lectură „Samuil Vulcan”, în Familia* 1968 nr. 9, p. 5; I d e m, *Societatea literară „Samuil Vulcan” din Beiuș*, în *Crisia*, 1974, p. 245—301.

¹³ *Ibidem*

¹⁴ *Albina*, 1867, nr. 46, p. 3.

¹⁵ Arhivele statului Oradea, *fond Primăria orașului Beiuș*, dos. 47, fila 4.

¹⁶ *Albina*, 1871, nr. 45, p. 3.

¹⁷ Uneori se manifestă tendința de confundare a asociației propriu-zise, care purta numele de casină, cu sediul acesteia.

impunătoare, ridicată din donații și subscripții publice. De presupus că și elaborarea textului statutelor, apoi definitivarea formei lor¹⁸ — la 1 mai 1871¹⁹ — a solicitat câteva luni. Aprobarea lor a fost dată de autorități la 3 iulie 1871²⁰, deși casina se „deschisese” la 1 iunie, eveniment asociat cu o „frumoasă serbare, frățiască și solemnă”²¹. Principiile organizatorice le vom desprinde dintr-o sumară analiză a statutelor acesteia.

Scopul Casinei române din Beiuș era: „Dezvoltarea intelectuală prin cetire și conversare modestă, dezvoltarea și susținerea conștelegerei frățești”. Două nuanțe se detașează din acest paragraf al statutelor: accentul pe culturalizarea membrilor, care se realiza prin lectură și „conversare” (adică discuții sau expuneri); menținerea și consolidarea solidarității naționale (acea „conștelegere frățească”). Altfel spus, emancipare spirituală și unitate de acțiune pe plan cultural și, bineînțeles, politic.

Constituirea asociației avea loc din trei în trei ani, la o dată fixată în statute și anume la 1 mai. Calitatea de membru o putea avea „veri care individ de caracter solid și nepătat”, ce era primit de adunarea generală sau de către comitet. Coeziunea membrilor era garantată de egalitatea în drepturi și îndatoriri. Ei achitau o taxă anuală — stabilită de adunarea generală — din care se compunea o parte a veniturilor asociației. Pentru sporirea acestora se utilizau și „alte mijloace conveniente casinei”, dintre care am aminti încasările la baluri și donațiile publice. Administrarea „banilor încuși” era efectuată de un perceptor, care era obligat să țină un „ziar regulat despre toate percepțiunile și erogățiunile societății”.

Conducerea casinei se exercita în primul rând de către adunarea generală anuală. La intervenția a cel puțin zece membri se convoca adunarea generală extraordinară. În adunările generale erau aleși prin vot secret membrii comitetului casinei. Tot în cadrul acestora erau efectuate modificări ale statutelor și se discutau probleme mai deosebite ale activității societății.

Între două adunări generale responsabilitatea conducerii casinei era încredințată unui comitet, în care — alături de avocat, perceptor și bibliotecar — intrau încă 15 membri. Cu prilejul ședințelor comitetului se alegeau, prin vot secret, președintele, vicepreședintele și notarul acestuia. Comitetul avea în atenție chestiunile financiare curente, excluderea membrilor cu o comportare necorespunzătoare, procurarea celor necesare casinei, buna îngrijire a localului, găsirea unor surse de sporire a mijloacelor economice și rezolvarea deciziilor adunării generale.

De reținut faptul că asociația dispunea și de o bibliotecă. Pentru „întrebuințarea” ei se fixaseră câteva cerințe obligatorii²². Numai bibliotecarul casinei era autorizat să dea „pentru cetire” și să primească cărțile ținând o evidență

¹⁸ *Statutele Casinei române din Beiușiu*. Au fost tipărite la „imprimeria” lui A. Todoran din Gherla. Un exemplar din acestea — semnalat de Ioan Lenghel-se găsește în fondul de cărți vechi al Bibliotecii Județene Oradea.

¹⁹ În partea finală a statutelor figurează, ca dată a terminării redactării, 1 mai 1871.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Albina*, 1871, nr. 45, p.3.

²² Ioan Lenghel, *Contribuții la cunoașterea Casinei române din Beiuș*, în *Contribuții culturale bihorene*, Oradea, 1974, p. 80–83.

strictă în acest sens²³. Putea fi împrumutată o singură carte, pe un termen „defipt“, depășirea lui fiind sancționată cu taxa de 5 creițari pe zi. În caz de distrugere a cărții era achitat prețul ei integral. Se luaseră măsuri preventive în ce privește păstrarea fondurilor de cărți și recuperarea valorii celor distruse sau pierdute. În sala de citire a bibliotecii erau așezate, pentru lectură, colecții din unele publicații românești ale vremii. Scoaterea acestora din bibliotecă era interzisă. Ca și orice „conversare ce ar fi spre conturbarea cititorilor“. Deci, un veritabil regulament de funcționare a bibliotecii. Remarcăm, de asemenea, faptul că aceasta a fost prima bibliotecă publică românească din Beiuș. Desigur, mai existau în localitate și alte biblioteci românești, precum cele ale gimnaziului superior și societății literare „Samuil Vulcan“. Ele erau, îndeosebi, accesibile profesorilor și tineretului școlar.

Primii conducători ai Casinei române din Beiuș au fost: I. Șiorban (administratorul domeniului Beiușului, proprietate a Episcopiei greco-catolice de Oradea), George Vasilievici (protopop ortodox) și Partenie Cosma (avocat). Activitatea casinei a stat sub semnul luptei pentru apărarea ființei naționale. Chiar în seara celei dintii zile din existența acesteia s-au rostit — la banchetul organizat — „discursuri interesante“. Într-o atmosferă animată de un justificat entuziasm s-a cântat „*Deșteaptă-le române*“, acest imn mobilizator ce punctează un început de activitate aflat sub bune auspicii.

Dintre formele de manifestare ale Casinei române din Beiuș, cea mai frecventă a fost organizarea unor „baluri naționale“. Acestea nu trebuie apreciate ca simple ocazii de distracție. Ar fi o eroare inadmisibilă, pentru că ele aveau un pronunțat „colorit românesc“. Prin întrunirea tuturor frunțașilor politici și culturali, aceștia aveau prilejul unei cunoașteri mai apropiate, a unui schimb fertil de idei și informații, de opinii asupra vieții publice. În mod obișnuit erau întâlniri pe care autoritățile nu le puteau supraveghea cu atita severitate. Participantele veneau adesea în costume naționale, gest ce le exterioriza sentimentele. Este, totodată, evidentă preferința pentru jocurile populare Ardeleana, Hațegana, Romana, Bătuta, Hora și Călușarii. Acestea favorizau închegarea unei coeziuni sufletești colective, a unei atmosfere de reală comuniune spirituală. Prin comparație, putem admite că această casină „a devenit treptat regulatorul vieții românești“, cum se exprima I. Colan la adresa casinei brașovene²⁴. În altă ordine de idei, se impune constatarea că „balurile naționale“ au fost deosebit de numeroase²⁵ și, uneori, eficiente sub raport financiar. Sumele rămase erau destinate aproape exclusiv „augmentării bibliotecii“ casinei. Într-o consemnare din *Familia*, spre pildă, se

²³ Se „însemna“ într-un protocol titlul cărții, data primirii și cea a înapoierii.

²⁴ I. Colan, *op. cit.*, p.99.

²⁵ Numai în revista *Familia* sînt depistabile o mulțime de note și consemnări despre acestea, după cum urmează (pe ani): 1871, nr. 23, p. 273; 1874, nr. 41, p. 498; 1879, nr. 5, p. 39 și nr. 13, p. 82; 1881, nr. 3, p. 19, nr. 10, p. 62 și nr. 12, p. 75; 1882, nr. 2, p. 23, nr. p.71 și nr. 7, p. 84; 1883, nr. 5, p. 59 și nr. 8, p. 95; 1884, nr. 4, p. 48; 1885, nr. 3, p. 34 și nr. 5, p. 59 și nr. 71; 1886, nr. 6, p. 71; 1887, nr. 6, p. 71; 1888, nr. 6, p. 72; 1889, nr. 28, p. 335; 1890, nr. 3, p. 35 și nr. 14, p. 168; 1891, nr. 2, p. 23, nr. 6, p. 71 și nr. 8, p. 96; 1892, nr. 4, p. 47; 1893, nr. 3, p. 36; 1894, nr.4, p. 47, nr.5, p. 59 și nr. 51, p. 610; 1895, nr. 7, p. 84; 1897, nr. 4, p. 72; 1900, nr. 4, p. 48; 1902, nr. 6, p. 71, 1903, nr. 5, p. 59; 1905, nr. 5, p. 59.

face cunoscut rezultatul unui asemenea bal (din 15 aprilie 1890), mai exact suma de 50 florini și 87 cr.²⁶, care a fost destinată „pentru îmbogățirea... bibliotecii casinei”²⁷. Cu toate că nu deținem date despre conținutul bibliotecii publice în discuție, apelăm la lucrarea lui Petru E. Papp²⁸, în care se afirmă că în aceasta se găseau „operele scriitorilor moderni, (și) gazetele noastre”²⁹. Îndeeobi, gazetele reușeau să scoată din izolare intelectualitatea, precum și pe ceilalți membri ai asociației. Ele scriau despre evenimentele politice ale zilei, despre situația învățământului și societăților culturale naționale, despre manifestările lor, ținând la curent pe cititori cu străduințele românilor transilvăneni.

Revista *Familia*, a lui Iosif Vulcan, a adus servicii inapreciabile mișcării culturale românești, publicând diverse materiale, note și comentarii despre acțiunile intelectualilor și ale tineretului studios din Beiuș și Oradea, precum și din alte localități ale Transilvaniei. Ea se afla, în mod justificat, pe lista de abonamente (din 1874) a Casinei române din Beiuș³⁰. Pe de altă parte, se cuvine să semnalăm și faptul că membrii casinei erau colaboratori ai publicațiilor românești ce apăreau la Brașov, Sibiu, Oradea, Budapesta și Viena. În corespondența pe care i-o trimite — la 8 ianuarie 1883³¹ — lui George Bariț, avocatul Iosif Roman³² consideră că reactivarea climatului cultural beiușean se datora casinei române și, „de prezinte, ... teatrului) român”.

Casina română din Beiuș, prin modul cum era organizată, crea posibilități de cunoaștere urgentă — de către intelectualii, funcționarii și meseriașii din Beiuș și împrejurimi — a celor mai dificile și complicate chestiuni politice ale vremii. De altfel, așa cum ne avizează un membru al acesteia, în sediul casinei „discuția asupra problemelor de la ordinea zilei se repeta seară cu

²⁶ *Familia*, 1890, nr. 14, p. 168. Au făcut „suprasolviri” avocații Paul Pop (10 fl.), Vasile Ignat (1 fl.) și Teodor Fășie (50 cr.); profesorii Ioan Buteanu (1 fl. 50 cr.), dr. Florian Stan (1 fl. 50 cr.), Ioan Fersigan (1 fl.), Teodor Bulc (50 cr.); comercianții Dem. Negreanu (2 fl.), Belényesi Iozef (3 fl.), Weiszglaz Adolf (2 fl.); clericii Aug. Antal (2 fl.), Vasile Pap (50 cr.); funcționarii Iosif Pap (2 fl.), Thury Ignacz (1 fl.); pădurarii Nicolae Radu (50 cr.), Tobias Mielos (50 cr.); medicul George Mureșan (2 fl.); docentul Petru Herțe (50 cr.) și 6 persoane a căror ocupație socială n-a fost identificată: Virag István (1 fl. 50 cr.), Corneliu Paladi (1 fl.), Antoniu Vass (50 cr.), Ștefan Olteanu (50 cr.), Ioan Dringou (50 cr.), Șt. Clintor (50 cr.). Au fost primite și oferte de la Nic. Zigre din Oradea (3 fl.), George Pop de Băsești (2 fl.), George Horvath din Oradea (2 fl.) etc. Prin urmare, și-au adus aportul la reușita acestui bal intelectuali, comercianți și simpli cetățeni din diferite așezări. Beneficiile rezultate erau unicele mijloace de susținere ale asociației, ca și de sporire a numărului de cărți din biblioteca sa.

²⁷ Erau donate și obiecte, cum s-a întâmplat cu ocazia balului din 12 februarie 1881 (*Familia*, nr. 12, p. 75), când au intrat în posesia casinei 80 butelii de vin de la Holod, o pereche de pantofi și un tablou pictat de elevul Petru Bran și care „reprezenta pe Mihai Viteazul”. Volevodul trecuse, în pribegia sa, și prin Beiuș.

²⁸ Acesta a fost și unul dintre membrii cei mai activi ai casinei și a consultat, fără îndoielă, biblioteca.

²⁹ Petru E. Papp, *op. cit.*, p. 86 și urm.

³⁰ *Familia*, 1874, nr. 41, p. 494.

³¹ Biblioteca Academiei R.S.R., *Mss. Rom. 1001*, fila 141.

³² Acesta a dovedit evidente veleități de animator. Faptele sale n-au beneficiat încă de o reconsiderare cuprinzătoare.

seară³³. Astfel, se validează afirmația noastră ce viza rosturile politice ale asociației, exercitate cu discreția pretinsă de conjuncturi nefavorabile. Sediul ei a găzduit manifestări de reală eficacitate cultural-națională. Multe din adunările cercuale ale despărțământului beiușean al Astrei — primul despărțământ bihorean al acesteia, înființat în 1898 — s-au desfășurat în casină, ca și majoritatea ședințelor comitetului. Conducerea despărțământului plătea chirie pentru folosirea localului casinei. Demersurile preliminare constituirii Reuniunii de cântări și muzică „Lira” (1905) au fost făcute tot în casină³⁴. Comerțianții și meseriașii români din localitate au discutat problemele lor curente în incinta casinei. I se poate conferi, așadar, atributul de „vatră de cimentare a legăturilor” dintre locuitori. Este exagerat să credem că aceasta a fost „mama tuturor celorlalte instituții, cari s-au creat în Beiușul românesc”³⁵. Doar o nuanță este de reținut din asertiunea de mai sus, aceea că asociația a îmbrățișat cu căldură toate inițiativele așezămintelor culturale beiușene, aducându-și contribuția la materializarea lor. Prin aceasta, cît și prin propria ei activitate, Casina română din Beiuș se aliniază celor mai importante alcătuiri similare din orașele transilvănene.

La 8 iunie 1912, primpretorul din Beiuș elibera lui Simionescu Simicel o autorizație pentru a concerta, la 10 iunie, în sala casinei, conform programului pe care-l cenzurase deja.³⁶ O zi memorabilă în existența casinei a fost cea de 27 noiembrie 1918, cînd s-au ales cei 5 delegați³⁷ ce au reprezentat plasele Beiuș și Vașcău la Marea Adunare Națională de la Decembrie 1918, de pe Cîmpul lui Horea de la Alba Iulia³⁸. S-a constituit, tot atunci, o nouă asociație cu profil cultural și anume Reuniunea femeilor române din Beiuș și jur³⁹, care s-a impus atenției publice în perioada interbelică, fiind promotoarea unor criterii moderne în valorificarea folclorului și etnografiei sud-bihorene. Ocupată timp de 2 ani (1921 — 1923) de către un regiment de infanterie, casina își recapătă destinația sa și în 9 septembrie 1923 are loc „deschiderea solemnă”, în prezența a numeroși participanți și însoțită de un program literar-artistic. „Nădăjduim — se menționa în ziarul *Beiușul*⁴⁰ — să vedem toți membrii adunați seară de seară la acest mic club în Beiuș, așa cum au făcut-o antecesorii noștri începînd din 1871 și îndeosebi pe durata războiului”. Această etapă din activitatea ei (1871 — 1918) este și cea mai fructuoasă.

Casina română din Beiuș a jucat un rol pozitiv în istoria culturală a Bihorului, așezîndu-se alături de alte asociații culturale ce au militat pentru emanciparea culturală și politică a populației românești din monarhia austro-

³³ Petru E. Papp, *op. cit.*, p. 86 și urm.

³⁴ Viorel Faur, *Contribuții la cunoașterea istoriei Bihorului (II)*, Oradea, 1971, p. 110 — 111; Arhivele statului Oradea, *fond Astra Beiuș*, dos. nr. 1/1905 — 1906, fila 1.

³⁵ Cum a încercat să ne convingă Petru E. Papp în *op. cit.*, p. 88.

³⁶ Arhivele statului Oradea, *fond Primăria orașului Beiuș*, Inv. 39, fila 61.

³⁷ Aceștia au fost: dr. Ioan Ciordaș (președintele Consiliului Național Român din Beiuș), Ilarie Crișan (din Beiuș), Teodor Cosma (din Meziad), Atanasie Toader (din Sighiștel), Lăpădat Cioflan (din Ghighișeni).

³⁸ Teodor Neș, *Oameni din Bihor (1848 — 1918)*, Oradea, 1937, p. 521.

³⁹ Petru E. Papp, *op. cit.*, p. 208 — 209.

⁴⁰ *Beiușul*, 1923, nr. 35 — 36, p. 2. Președinte al casinei a fost ales Moise Popovici iar vicepreședinte dr. Constantin Pavel, cunoscutul istoric bihorean.

ungară. Orientarea progresistă a manifestărilor sale, din care am rememorat doar câteva, s-a aflat în consens cu evoluția istorică. Apreciem ca fiind cu adevărat relevabilă contribuția acesteia la configurarea și dinamizarea vieții culturale a Beiușului și, implicit, a românilor din sudul Bihorului.

GENAUE ANGABEN BEZÜGLICH DER TÄTIGKEIT DES RUMÄNISCHEN KASINOS AUS BEIUȘ

Zusammenfassung

Beiuș, diese Ökonomiestadt einer südlichen Depression Bihors, (Rumanien), ist auch reiche kulturelle Traditionen bekannt. Das rumänische Kasino aus Beiuș (1871–1918), durch ihre ein Verband mit kulturellem Aussehen, wies eine bemerkenswerte Tätigkeit auf, die für die kulturelle Erhebung und politische Emanzipation der rumänischen aus Transsilvanien stellte. Ein bedeutender Teil daraus wird in der vor liegenden Arbeit Bevölkerung wiederhergestellt, und werden alle dokumentarischen Quellen (archivistische Quellen und die aus den Veröffentlichungen der Epoche) herangezogen, die bis jetzt entdeckt wurden.